

УДК: 368.032
Biblid 1451-3188, 15 (2016)
Год XV, бр. 55, стр. 116–123
Изворни научни рад

Проф. др Слободан ЈОВАНОВИЋ¹

СПЕЦИЈАЛНИ СЛУЧАЈЕВИ У КОЈИМА ПОВЕЋАЊЕ ОСИГУРАНОГ РИЗИКА НЕ ОСЛОБАЂА ОСИГУРАВАЧА ОД ОБАВЕЗЕ

ABSTRACT

Risk aggravation after insurance policy conclusion represents special circumstances that may be essential for a risk assessment and insurer obligation. Therefore, insurers are recognized the right to propose a change of the policy terms or terminate in case the insured non-acceptance. In this paper, the author analyses special cases where aggravation of the risk being object of insurance does not serve as the ground which the insurer could use for termination, nor they release him from the duty to pay the claim. For the purpose of this aim, the author decided to compare the solutions of some EU Member States and the Serbian law. The outcome of this comparative study should show the desirable direction for the evolution of the Serbian insurance law *de lege ferenda*. To this end, the author examines situations where risk aggravation does not create the insured a duty to inform the insurer, does not release insurers from obligation towards the insured and where risk aggravation non-disclosure does not release the insurer to pay the claim

Key words: aggravation, risk, termination, insurer obligation, negligence.

1) УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Разлози правне сигурности и заштите слабије уговорне стране само су неки од разлога због којих су уговори о приватном осигурању предмет законског регулисања. Међутим, утврђивање потребе законског регулисања уговора о приватним осигурањима препуштено је моћи законодавца да

¹ Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе. Е-маил: nsbob@sezampro.rs.

препозна потенцијалне проблеме које би било потребно регулисати законом како би се осигураник заштитио од неразумно тешких последица које по њега може да има право осигураваача на раскид уговора у случају повећања осигураног ризика. Законом о облигационим односима² прописано је да у случају намерног прећуткивања битних околности осигураваач има право да поништи уговор и да одбије испуњење своје обавезе ако у међувремену дође до штете, а у случају ненамерне нетачности или непотпуности података о ризику предвиђа право осигураваача да раскине уговор. Међутим, околности у вези са ризиком које уговараач осигурања има обавезу да пријави осигураваачу односе се и на стање ризика после закључења уговора, посебно ако дође до повећања, проширења или погоршања ризика. Ово је логична последица чињенице да околности од значаја за оцену ризика које постоје у тренутку закључења уговора о осигурању, треба да остану непромењене и током трајања осигурања.³ У овом раду, аутор ће анализирати специјалне случајеве када повећање ризика који је предмет осигурања не представља разлог на основу којег би осигураваач раскинуо уговор о осигурању, нити га ослобађа обавезе да надокнади осигурану штету. За потребе овако постављеног циља, аутор се определио да упореди законска решења одређених држава чланица ЕУ, од којих су неке пре неколико година иновирале своје прописе о уговорном праву осигурања или доношењем нових грађанских законика или нових закона о уговору о осигурању, и законских решења српског права. Резултат истраживања треба да кроз упоредну анализу укаже на пожељни смер еволуције домаћег права осигурања *de lege ferenda*. У том смислу аутор ће у посебним поглављима анализирати ситуације када повећање ризика не ствара обавезу осигураника да о томе обавести осигураваача, када повећање ризика не ослобађа осигураваача од обавезе према осигураннику и када непријављивање повећања ризика од стране осигураника не ослобађа осигураваача од обавезе да надокнади осигурану штету.

2) СЛУЧАЈ КАДА ПОВЕЋАЊЕ РИЗИКА НЕ СТВАРА ОБАВЕЗУ ОСИГУРАНИКА ДА О ТОМЕ ОБАВЕСТИ ОСИГУРАВАЧА

Опште је правило у упоредном праву осигурања и у праву осигурања Србије, да је уговараач осигурања дужан да обавести осигураваача о свакој промени околности која може бити од значаја за оцену ризика, а кад се ради

² Закон о облигационим односима – ЗОО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља.

³ Предраг Шулејић, *Право осигурања*, Досије, Београд, 2005, стр. 233.

о осигурању лица, онда само ако је ризик повећан због тога што је осигурано лице променило занимање.⁴ У немачком праву је прописано да обавеза уговорача осигурања да обавести осигуравача о повећању ризика не постоји ако је дошло само до незнатног повећања ризика или ако према околностима случаја треба сматрати да је уговорено да повећења ризика треба да буде саосигурано, односно његово покриће буде подељено у одређеној сразмери између осигураника и осигуравача.⁵ У луксембуршком и белгијском праву осигурања обавеза осигураника да пријави повећање ризика не постоји ако се не ради о битном и трајном повећању ризика.⁶ У осигурању лица, према чл. 914, ст. 1 300 (Преднацрт Грађанског законика, чл. 1190, ст. 1), сматра се да је ризик повећан када осигурано лице промени занимање. У немачком праву код осигурања лица повећањем ризика сматра се само промена околности ризика, коју према изричитом писменом споразуму треба сматрати повећаним ризиком.⁷ Још једна специфичност немачког Закона о уговору о осигурању лежи у томе што се осигуравач, у осигурању лица, не може позивати на повећање ризика, ако је од повећања протекло пет година. Међутим, ако је осигураник намерно или подмукло допринео повећању ризика, овај рок износи десет година. Међутим, ниједан правни систем који смо анализирали у овом раду, укључујући и наш, не прописује околности у којима се може сматрати да се ради о битном смањењу осигураног ризика.

3) СЛУЧАЈ КАДА ПОВЕЋАЊЕ РИЗИКА НЕ ОСЛОБАЂА ОСИГУРАВАЧА ОБАВЕЗЕ

У упоредном праву је опште прихваћено да осигуравач који не искористи своје право на раскид уговора, нити предложи његову измену у законом прописаном року не може се више позивати на чињеницу да је раније дошло до повећања ризика.⁸ Осим тога, ако осигурани случај настане пре него што

⁴ Чл. 27, ст. 2 аустријског Закона о уговору о осигурању; чл. 26, ст. 1, подст. 1 белгијског Закона о уговору о осигурању; чл. 443 естонског Закона о облигацијама; чл. 113–2, ст. 1, тач. 3 француског Законика о осигурању; чл. 4, ст. 1 грчког Закона о уговору о осигурању; чл. 1898, ст. 1 италијанског Грађанског законика; чл. 34, ст. 1, подст. 1 луксембуршког Закона о уговору о осигурању; чл. 57, ст. 1 немачког Закона о уговору о осигурању; чл. 2203, ст. 2 румунског Грађанског законика; чл. 11 шпанског Закона о уговору о осигурању.

⁵ Чл. 27 немачког Закона о уговору о осигурању.

⁶ Чл. 34, ст. 1, подст. 1 луксембуршког Закона о уговору о осигурању; чл. 26, ст. 1, подст. 1 белгијског Закона о уговору о осигурању.

⁷ Чл. 158, ст. 1 немачког Закона о уговору о осигурању.

⁸ Чл. 26, ст. 1, подст. 4 белгијског Закона о уговору о осигурању; чл. 24, ст. 3, немачког Закона о уговору о осигурању; Чл. 16, ст. 4 летонског Закона о уговору о осигурању.

осигуравачу стигне одговор о увећању премије и/или измени услова осигурања или пре него што раскид уговора ступи на снагу, осигуравач се не може ослободити уговорене обавезе да надокнади осигурану штету. У нашем праву осигурања у том случају се осигуравачу признаје само право на сразмерно умањење надокнаде коју треба да исплати. У анализираним правним системима правила о правима осигуравача на измену или раскид уговора о осигурању се не примењују ако је повећање ризика минорно, ако оно није имало никаквог утицаја на настанак штете и њену висину⁹ или ако су се уговорне стране споразумеле да повећање ризика не утиче на обавезе из уговора о осигурању.¹⁰ У упоредном праву преовлађује решење по којем осигуравач губи наведена права у случају повећања ризика и има обавезу да надокнади осигурану штету ако је повећање ризика настало због радњи предузетих ради спречавања или смањења веће штете (у интересу осигуравача) или као последица осигураног догађаја или радњи предузетих из хуманости.¹¹

4) СЛУЧАЈ КАДА НЕПРИЈАВЉИВАЊЕ ПОВЕЋАЊА РИЗИКА НЕ ОСЛОБАЂА ОСИГУРАВАЧА ОД ОБАВЕЗЕ

Степен одговорности осигураника за непријављивање повећања ризика осигуравачу као основ за умањење накнаде из осигурања или одбијање њене исплате разликује се у упоредним системима. У Немачкој ако после повећања ризика наступи осигурани случај, осигуравач је у обавези да плати накнаду уколико осигураник није намерно повредио своју обавезу уздржавања од повећања ризика. Ипак, у случају повреде наведене обавезе због грубе непажње осигуравач је овлашћен да своју накнаду смањи у мери која одговара тежини кривице осигураника, при чему терет доказивања за постојање грубе непажње сноси осигураник. Када се ради о повећању ризика услед лаке непажње осигураника или догађаја на које осигураник није имао утицај, осигуравач није обавезан да плати накнаду, ако је осигурани случај наступио након месец дана од тренутка у којем је осигуравачу обавештење о повећању ризика морало бити достављено, осим ако је осигуравачу у том тренутку већ било познато повећање ризика. Он је обавезан да плати накнаду, ако повреда обавезе пријављивања није намерно учињена. У

⁹ Чл. 28, ст. 2 аустријског Закона о уговору о осигурању; чл. 26, ст. 3, немачког Закона о уговору о осигурању.

¹⁰ Чл. 29 аустријског Закона о уговору о осигурању; чл. 447, ст. 2 естонског Закона о облигацијама; чл. 32, тач. (4) швајцарског Закона о уговору о осигурању

¹¹ Чл. 26 аустријског Закона о уговору о осигурању; чл. 2795, ст. 1 чешког Грађанског законика; чл. 32, тач. (2) и (3) швајцарског Закона о уговору о осигурању; чл. 1445, ст. 4 турског Трговачког законика.

немачком праву у уговорима о копненим осигурањима и уговорима о транспортном осигурању ако осигураник не пријави осигуравачу повећање ризика, осигуравач није обавезан да плати накнаду, уколико осигурани случај наступи након тренутка у коме би пријава морала бити достављена осигуравачу. Ипак, наведено право није неограничено у корист осигуравача, јер ће он бити обавезан да плати накнаду 1) ако му је повећање ризика било познато у тренутку у коме му је пријава морала бити достављена, 2) ако обавеза пријављивања није повређена ни намерно ни грубом непажњом, или 3) уколико повећање ризика није пресудно утицало на наступање осигураног случаја или на обим обавезе плаћања накнаде.¹² У Летонији ако до осигураног случаја дође пре ступања на снагу измена или раскида уговора због повећања ризика води се рачуна о савесности осигураника у погледу пријављивања битних чињеница. Уколико осигураник без своје кривице не пријави повећање ризика осигуравачу, зато што није ни знао да је дошло до повећања ризика, а испунио је своју обавезу пријаве битних чињеница приликом закључења уговора, осигуравач је дужан да исплати осигурану накнаду. Међутим, у случају постојања лаке непажње осигураника због које није пријавио повећање ризика, обавеза осигуравача се умањује у сразмери плаћене премије и премије која би била наплаћена према стварној тежини ризика. За разлику од немачког права, у Литванији у случају постојања грубе непажње осигуравач је овлашћен да одбије своју обавезу, раскине уговор и да задржи наплаћену премију. У српском праву имовинског осигурања наш 300 као и Преднацрт Грађанског законика РС не регулишу утицај савесности осигураника у вези са непријављивањем повећања ризика на обавезу осигуравача, иако се правне последице (не)савесности у пријављивању битних чињеница регулишу чл. 907-911 300 односе на стање приликом закључења уговора о осигурању. Са друге стране, у поморском осигурању у складу са општеприхваћеним решењима у упоредном праву, ако до промене ризика после закљученог уговора о осигурању дође независно од воље осигураника, то не утиче на важност осигурања и обавезе странака.¹³ У Швајцарској ако осигураник, без своје кривице, није пријавио битно повећање ризика после закључења уговора услед неке чињенице која је важна за оцену ризика, а уговорне стране су приликом закључења уговора одредиле степен њене важности,¹⁴ осигуравач има право да раскине уговор. Швајцарско право приоритет даје слободи уговарања, па је тако осигуравач у обавези да покрије све штетне догађаје који су својствени природи ризика

¹² Чл. 57 немачког Закона о уговору о осигурању.

¹³ Чл. 749, ст. 1, ЗПУП.

¹⁴ Чл. 30, ст. 1 швајцарског Закона о уговору о осигурању.

и његовим последицама за које је закључен уговор о осигурању, осим ако уговором нису искључени одређени догађаји на прецизан и јасан начин.¹⁵

5) ИЗВОРИ

- Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz - VersVG) StF: BGBl. Nr. 2/1959 (NR: GP VIII RV 102 AB 547 S. 68. BR: S. 140.) Fassung vom 13.05.2013 (аустријски Закон о уговору о осигурању).
- Võlaõigusseaduses, *Riigi Teataja*, I 2001, 81, 487; RT I 2009, 18, 108; RT I 2008, 59, 330; RT I 2008, 54, 304; RT I 2007, 56, 375; RT I 2005, 61, 473; RT I 2005, 39, 308; RT I 2004, 90, 616; RT I 2004, 87, 593; RT I 2004, 75, 522; RT I 2004, 37, 255; RT I 2004, 13, 86; RT I 2003, 78, 523; RT I 2002, 53, 336 (естонски Закон о облигацијама).
- Gesetz über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz - VVG) vom 23. November 2007 (BGBl. I S. 2631), (немачки Закон о уговору о осигурању).
- Zákon ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, zákon č. 89/2012 *Sbírky zákonů* ČR. (чешки Грађански законик).
- Закон о облигационим односима – 300, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља.
- Закон о поморској и унутрашњој пловидби, *Службени лист СРЈ*, бр. 12/98, 44/99, 74/99 и 73/00 и *Службени гласник РС*, бр. 85/2005 - др. закон, 101/2005 - др. закон, 73/2010 - др. закон, 87/2011 - др. закон и 10/2013 - др. Закон (ЗПУП).
- Il Codice Civile Italiano, *Gazzetta Ufficiale*, n. 79 del 4 aprile 1942 (италијански Грађански законик).
- La loi du 25 juin 1992 sur le contrat d'assurance terrestre modifiée par La loi du 16 mars 1994 (1), *Moniteur Belge* du 20 août 1992 et du 4 mai 1994 (белгијски Закон о уговору о осигурању).
- Lege privind Codul civil, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, Anul 177 (XXI) – Nr. 511/24.VII.2009 (румунски Грађански законик).
- Ley 50/1980, de 8 de octubre de Contrato de Seguro, *Boletín Oficial del Estado* de 17 de Octubre de 1980, 15/May/1997, 24/Nov/2002, 6/Nov/2003, 1/Sep/2004, 12/Oct/2007 (шпански Закон о уговору о осигурању).

¹⁵ Чл. 33 швајцарског Закона о уговору о осигурању.

- Loi du 27 juillet 1997 sur le contrat d'assurance, Luxembourg (луксембуршки Закон о уговору о осигурању).
- Loi fédérale du 2 avril 1908 sur le contrat d'assurance (Loi sur le contrat d'assurance, etat le 1er janvier 2011) (швајцарски Закон о уговору о осигурању).
- ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2496, Ασφαλιστική σύμβαση, τροποποιήσεις της νομοθεσίας για την ιδιωτική ασφάλιση και άλλες διατάξεις, (ФЕК 87/τ.Α'/16.5.1997) (грчки Закон о уговору о осигурању).
- Par apdrošināšanas līgumu, *Latvijas Vēstnesis*, No. 188/189 / Stājas spēkā 30.06.1998, 230/232, Stājas spēkā 01.07.2000, 161 (2736) / Stājas spēkā 01.01.2003, 56 (3632) / Stājas spēkā 18.04.2007 (летонски Закон о уговору о осигурању).
- *Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, друга књига – Облигациони односи*, Влада Републике Србије, Комисија за израду Грађанског законика, Београд, 2014.
- Türk Ticaret Kanunu, 13.1.2011, No.: 6102, *Resmi Gazete*, 14.2.2011, No.: 27846 (турски Трговачки законик).
- Code des assurances 1930, version consolidée au 17 mai 2015 (француски Закон о уговору о осигурању).
- Шулејић, Предраг, *Право осигурања*, Досије, Београд, 2005.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Иако су правила уговорног права осигурања, у области која је била тема овог рада, из Закона о облигационим односима (чл. 915) у непромењеном облику преузета у Преднацрт Грађанског законика РС (чл. 1165), на основу увида у одређени број развијених упоредних правних система чини се да су законска решења РС у једном делу конципирана у корист осигуравача. То се односи на ситуацију када осигурани случај настане пре него што осигуравач буде обавештен о повећању ризика или пре него што изјави да раскида уговор или захтеване измене уговора ступе на снагу због повећања ризика. Намерне радње осигураника су у свим правима искључене, али се у упоредном праву води рачуна о савесности осигураника приликом обавештавања осигуравача о повећању ризика, док је у неким правима законом прописано да се правне последице утврђују према ономе шта је уговорено. Оцена савесности у пријављивању накнадног повећања ризика и искључивање права осигуравача да се позове на повећање ризика ако осигураник није знао или могао да зна за повећани ризик да би ту околност пријавио осигуравачу, ако је повећање ризика познато незнатно, небитно, учињено ради заштите интереса осигуравача или ако је ризик повећан због

радњи извршених из хуманости представљају основе по којима се законским одредбама у страним правима осигураник штити од олаког одбијања осигуравача да надокнади осигурану штету или да сразмерно умањи своју обавезу само због повећаног ризика за чије наступање осигураник не сноси кривицу или га без своје кривице није обавестио о његовом повећању. Зато би наведену доследност решења у ЗОО и Преднацрту Грађанског законика РС у корист осигуравача требало прилагодити имајући у виду решења упоредног права.